

INGLIZ TILI YURIDIK TERMINOLOGIYASINING UMUMIY VA O'ZIGA XOS JIHATLARI.

Tursinova Dildora Erkinjonovna

Namangan davlat universiteti magistranti,

Namangan shahar 27- maktab ingliz tili oqituvchisi

tel:+998997299100

Yuridik atamalar haqida gapirishdan oldin, ular ishlaydigan tilni eslatib o'tish kerak, ya'ni. huquqiy til haqida.

Yuridik til masalasi hali ham ochiq, unga nima bog'lanishi mumkin bo'lgani haqida aniq fikr yo'q, chunki bunday til murakkab hodisa deb hisoblanadi, ammo ko'plab zamonaviy tilshunoslar uni chuqur va har tomonlama o'rganish zarurligini ta'kidlamodalar. Ingliz yuridik tili hozirgi vaqtda eng ko'p o'rganilayotgan tillardan biri hisoblanadi. Uni o'rganish va huquqiy nutqni o'rganish 1980-yillardan boshlab amalga oshirildi. Ingliz huquqiy tili olimlar tomonidan uchta nutqda ko'rib chiqildi: huquqni qo'llash jarayonida, sud nutqida va jinoyat jarayonida. Qonunlarni yaratish, yuridik texnika, atamalarni ishlab chiqish va huquqiy tarjima ham olimlar tomonidan chinakam qiziqish uyg'otadi.

Yuridik til ham tizim sifatida qaraladi. M.M. Muschinina, "huquq tili nafaqat semiotik tizim, balki o'zining an'analari, mantiqiy xususiyatlari va funktsiyalari bilan huquq tizimining ajralmas qismidi^[1]. Shunday qilib, uning shakllanishiga ta'sir qiluvchi ko'plab omillar mavjud bo'lib, ular lingvistik, sotsiologik, madaniy va boshqalarning o'ziga xos xususiyatlari bilan belgilanadi. Bu omillar u yoki bu tarzda jamoat ongi va siyosati bilan o'zaro bog'liqdir. Bularning barchasi huquqning leksik tarkibida, uning tushunchalari va terminologiyasida iz qoldiradi. A. N. Shepelev huquqiy tilning paydo bo'lishi va faoliyatiga ta'sir qiluvchi asosiy omillarni quyidagicha belgilaydi:

- 1) jamoatchilik ongi;
- 2) huquqiy dunyoqarash;
- 3) jamiyat huquqiy tizimining holati;

4) qonun ijodkorligi faoliyatining xususiyatlari^[2]

Shunday qilib, M.L.Davydova yuridik tilni ikki darajadagi tizim sifatida tavsiflaydi:

1. vertikal - uni tashkil etuvchi til birliklarining ierarxiyasini ifodalaydi;
2. gorizontal - huquq tilining faoliyat sohalari^[3]

Vertikal ierarxiyada leksik daraja eng katta qiziqish uyg'otadi, chunki unga kiritilgan birliklar huquq va huquq atamalariga aylanishga intiladi. Agar huquq tilining vertikal ierarxiyasi haqida gapiradigan bo'lsak. Ularning tez-tez ishlatilishi ma'lum bir matnni qonuniy deb tan olishga asos beradi.

“Huquqiy atama” tushunchasiga ko‘plab ta’riflar mavjud bo‘lib, ular ana shunday atamashunoslikning ko‘plab xossalari va xususiyatlari mavjudligi sababli shakllanadi. Huquqiy atamalar huquqiy akt matni bilan ishlashda aqliy operatsiyalarning aniqligi, to'g'riligi va tezligini ta'minlaydi^[4]

P. Xizhnyakning ta'rifi klassik hisoblanadi. U huquqiy atamalarga "huquqiy normaning asosiy tushunchalaridan biri" degan ma'noni anglatuvchi so'z yoki iborani nazarda tutadi, atamalarning tabiati esa har xil bo'lishi mumkin^[5]

M. A. Shirinkina yuridik terminologiya huquqiy matn yaratish vositasi bo‘lib, aynan uning yordamida normativ-huquqiy hujjat matni izohlanadi, deb yozadi^[6]

Yuqorida aytib o'tilganidek, inglizcha yuridik atamalar va, albatta, ularning shakllanishi, amal qilishi va tarjimasini alohida qiziqish uyg'otadi. Shunday qilib, P.V. Ribinning fikricha, yuridik atamalarning rolini ortiqcha baholab bo'lmaydi, chunki "butun matnning ma'nosini tushunish ba'zan xorijiy atamani to'g'ri tushunishga bog'liq, chunki bu yuridik matnlarda asosiy ma'lumot yukini ko'taradigan atamalar"^[7]

Shuni ham ta'kidlash kerakki, ayrim huquqiy atamalar nafaqat huquq tilida, balki ona tilida so'zlashuvchilar tomonidan kundalik hayotda ham keng qo'llaniladi, ularning ma'nosi ularga tushunarli, chunkim "Ularni qo'llash doirasi qonuniy matndan tashqariga chiqadi".

Yuristlar yuridik atamaga “qonunchilikda qo‘llaniladigan va aniq ma’noga ega bo‘lgan, ma’no jihatdan bir ma’noliligi va funksional barqarorligi bilan ajralib

turadigan huquqiy tushunchaning umumlashgan nomi bo‘lgan so‘z yoki ibora” deb ta’riflaydilar.

Shunday qilib, huquqshunoslik atamalarini guruhlariga bo‘lish mumkin, ularning har biri atama va uni ona tilida so‘zlashuvchilar tomonidan qo‘llanilishi haqida keng yoki tor tushunchaga asoslanadi. Shunday qilib, entsiklopedik huquq lug‘ati yuridik atamalarni quyidagilarga ajratadi:

- 1) umumiy atamalar - hamma uchun tushunarli, bevosita qo‘llaniladi;
- 2) maxsus yuridik atamalar - huquq sohasidagi mutaxassislar uchun tushunarli bo‘lgan alohida huquqiy ma’noga ega;
- 3) maxsus-texnik atamalar - maxsus bilimlar sohasini - texnologiya, iqtisod, tibbiyot va boshqalarni aks ettiruvchi, boshqa sohaning mutaxassisi bo‘lgan huquqshunos tomonidan tushunilishi kerak^[8]

Bundan kelib chiqadiki, yuridik tilning lug‘ati turli xil terminologiya bilan ifodalanadi va huquq sohasida mutaxassis bo‘lmagan ona tilida so‘zlashuvchilar orasida uning hajmi juda kengdir, bu ham o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lgan yuridik xususiyatdagi maxsus lug‘at bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi. tilda juda oson ajratiladi.

Huquq fanining atamaları tizimning elementlari bo‘lganligi uchun ham muayyan vazifalarni bajaradi. Olimlarning fikricha, ularni o‘rganish huquq terminologiyasi sohasida yangi bilimlarni beradi. Shunday qilib, huquqiy atamalarning quyidagi funktsiyalarini ajratilgan:

Termin — kasb-hunarga oid bilimlar sistemasiga taalluqli tushunchaning lisoniy aks etilishidir. Uni to‘g‘ri tushunish uchun, termin maxsus definitsiya (izoh)talab etadi[9]. Yuridik terminologiya esa (yuridik terminlar yig‘indisi), har bir tilda spetsifik (o‘zgacha)dir. Unda yuridik til asos olgan va unda huquqning predmeti sohasidagi ma'lumotlar to‘planib boradi. Yuridik terminlarga quyidagi hususiyatlar xos:

- 1) Keng tarqalganlik;
- 2) Sistemaviylik;

- 3) Ichki yaxlitlik
- 4) O‘zaro uzviylik;
- 5) Turg‘unlik.

Yuridik terminlar bir murakkab sistemani tashkil etib, o‘zaro uzviy aloqada bo‘ladi. Masalan moslashish va subordinatsiya aloqalari: ingliz tilidagi tub termin — *impost* va uning o‘zlashgan turlari — *tax, contribution, toll* . Terminlarning o‘zaro bog‘liqligi, bir termindan asoslangan holda unga ma‘no jihatidan yaqin turg‘un iboralar paydo bo‘lishida aks etadi. Masalan: huquq – huquqshunos, huquqbuzarlik; ingliz tilida — *impost, imposition, imposer*)^[10]

Yuridik terminlarni tasniflash ularni sof yuridik terminlarga va umumiste‘mol tildagi terminlarga bo‘linishiga asoslanadi. Bu tasnif ularni o‘z navbatida ikkiga bo‘ladi: sof yuridik terminlar va ikki taraflama terminlar ya‘ni ham yuridik termin, ham umumadabiy so‘z.

Ma‘lum bir tilda bir mavzu doirasiga mansub bo‘lgan maxsus so‘zlar to‘planganida terminologiya hosil bo‘ladi. Yevropa davlatlarining ko‘pida shunday terminlar to‘planishi davri —Uyg‘onish davriga to‘g‘ri keladi. U davrda ilm- fan tili deb lotin tili tan olingan edi. Shuning uchun ko‘p terminlar lotin tilidan kelib chiqqan. Ingliz tilidagi yuridik terminologiya XII - XVIII asrlarda shakllangan. Shakllanish etilgan:

1. Ob'ekt, hodisani belgilash funksiyasi.

Terminologik belgi huquqiy nutqda ishlaydigan har qanday ob'ektlar, jarayonlar yoki hodisalarga beriladi. Agar belgilash sodir bo‘lmasa, unda bunday ob'ektlar ajratilmaydi va nominatsiyani olmaydi.

2. Huquqiy bilimlarni spetsifikatsiya qilish funksiyasi.

Huquqiy atamalar o‘ziga xoslik bilan tavsiflanadi, ular quyidagi jihatlarda ifodalanadi:

- 1) atamadagi bilimlarning mazmunan o‘ziga xosligi.
- 2) qonun chiqaruvchi tomonidan atamaning semantik tarkibiy qismlarini ta‘riflar shaklida belgilash.

3) ob'ektning har qanday xossalari, funksiyalari, holatlarini atama orqali matnda ifodalash va shakllantirishda, ya'ni. aniqlanayotgan ob'ektning mohiyatini ochib berishda, bu uni yonidagi ob'ektlardan farqlash imkonini beradi.

3. Termin tarkibidagi bilimlarni qisqartirish funksiyasi.

Bu atama murakkabroq bilimlar sohasidagi har qanday bilimni yanada sodda va aniqroq ifodalaydi, ya'ni reduksionizm murakkab mazmunni saqlab qolgan holda ma'nolarni soddaroq shaklda yakunlashda ifodalanadi.

Shunday qilib, ma'muriy qonun hujjatlari matnlarida huquqiy terminologiya muammosi qo'shimcha tadqiqotlarni talab qiladigan ko'plab muhim jihatlarga ega. Avvalo, huquqshunoslikda terminologik yondashuvning mukammalligi haqida gapirib o'tish maqsadga muvofiqdir.

Adabiyotlar ro'yhati:

1. Muschinina M. M. Rus yuridik terminologiyasi: semantika, standartlashtirish va tarjima [Matn] / M. M. Muschinina // Rus tili tadqiqotchilarining III Xalqaro kongressi "Rus tili: tarixiy taqdirlar va zamonaviylik": Sat. tezislari. - M.: Moskva davlat universiteti nashriyoti, 2007. - b. 787
2. Shepelev A. N. Huquq tili mustaqil funksional uslub sifatida [Matn]: - N. Novgorod, 2002 yil.
3. Davydova M. L. Huquq tilining tuzilishi: filologik va huquqiy jihatlar [Matn]// Rossiya huquqining dolzarb muammolari. MGYuA, 2009. - No 3 (12). – 40–47-betlar
4. Volkov, A. V. Fuqarolik huquqlarini suiiste'mol qilish: nazariya va amaliyot muammolari [Matn] Moskva: Wolters Kluwer Rossiya, 2009. 452 b.
5. Xizhnyak S. P. Huquqiy terminologiya: shakllanishi va tarkibi [Matn] Saratov: Sarat nashriyoti, 1997. - 134 b.
6. Shirinkina, M. A. Qonunni talqin qilishning o'ziga xos turi sifatida talqin qilish [Matn] // Rus tili tadqiqotchilarining III Xalqaro kongressi "Rus tili: tarixiy taqdirlar va zamonaviylik": Sat. tezislari. - M.: Moskva davlat universiteti nashriyoti, 2007. - .788–789 betlar.
7. Yuridik ensiklopedik lug'at [Elektron resurs]. – Kirish rejimi: <http://dic.academic.ru/contents.nsf/lower> (kirish sanasi: 10.08.2022)
8. Superanskaya A. V. i dr. Obshaya terminologiya. Voprosi teorii/A.
9. Cornu G. Linguistique juridique. P., 1990. 62-68 p.